

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΣΚΕΨΕΩΝ ΤΟΥ NIETZSCHE ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΠΕΙΡΟΝΤΟΥ ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΥ

Ἐν τῷ κατωτέρῳ ἄρθρῳ θὰ ἤθελον νὰ παρατηρήσω τινά, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς σκέψεις τοῦ Nietzsche διὰ τὸν ὄρον «ἄπειρον» τοῦ Ἀναξίμανδρου.

Ὁ Nietzsche ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ *Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen*¹, γράφει τὰ ἑξῆς: «Alles, was einmal geworden ist, vergeht auch wieder, ob wir nun dabei an das Menschenleben oder an das Wasser oder an Warm und Kalt denken: überall, wo bestimmte Eigenschaften wahrzunehmen sind, dürfen wir auf den Untergang dieser Eigenschaften, nach einem ungeheuren Erfahrungsbeweis, prophezeien. Nie kann also ein Wesen, das bestimmte Eigenschaften besitzt und aus ihnen besteht, Ursprung und Prinzip der Dinge sein; das wahrhaft Seiende, schloss Anaximander, kann keine bestimmten Eigenschaften besitzen, sonst würde es, wie alle andere Dinge, entstanden sein und zu grunde gehn müssen. Damit das Werden nicht aufhört, muss das Urwesen unbestimmt sein. Die Unsterblichkeit und Ewigkeit des Urwesens liegt nicht in einer Unendlichkeit und Unausschöpfbarkeit – wie gemeinhin die Erklärer des Anaximander annehmen –, sondern darin, dass es der bestimmten, zum Untergange führenden Qualitäten bar ist: weshalb es auch seinen Namen, als “das Undestimmte” trägt». Ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ ποιότητων· ὁ Ἀναξίμανδρος κατὰ τὸν Nietzsche ἀποφεύγει νὰ προσδώσῃ ποιότητά τινα εἰς τὴν κοσμογόνον αὐτοῦ Ἀρχήν, ἐκ φόβου μήπως αὕτη ἤθελεν ἀλλοιωθῇ καὶ ἐπομένως ἀπολέσῃ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῆς «ἀγεννήτου», «ἀφθάρτου», «ἀθανάτου» καὶ «ἀνωλέθρου»· ὑπαινίσσεται ἀκόμη τὸν Θαλῆν, ὅστις ὥρισε ποιοτικῶς τὴν Ἀρχήν αὐτοῦ ὀνομάσας ταύτην «ὔδωρ» καὶ ἡ ὁποία διὰ τῆς ἐπιδράσεως διαφόρων ἐξωτερικῶν παραγόντων, π.χ. διὰ τοῦ ψύχους, ἤθελε γίνῃ αὕτη πάγος, ἥτοι γῆ, ἢ διὰ τῆς θερμότητος μεταβληθῇ εἰς ἀτμὸν καὶ νέφος καὶ γενικῶς ἀλλοιωθῇ. Δέν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν ἐπακριβῶς πως, διατὶ ὁ Ἀναξίμανδρος ἀπέφυγε νὰ «κατηγορήσῃ» τὸ ἀρχέγονον αὐτοῦ ὄν, ἴσως ὁμως νὰ ἐκινήθῃ ἀπὸ σκέψεις, ὡς εἶναι αἱ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Scotus· λέγει δηλαδὴ ὁ τελευταῖος², ὅτι δέν δύναται τις νὰ «κατηγορήσῃ» τὸ Θεῖον ἀπονέμων εἰς αὐτὸ διάφορα κατηγορήματα, διότι τοῦτο εἶναι ἐπέκεινα παντὸς τοιούτου καὶ γενικῶς εἶναι τοῦτο ἄνευ διορισμοῦ καὶ ὑπέρτερον πάσης μορφῆς, ἀλλὰ τὸ ἄνευ μορφῆς καὶ διορισμοῦ ἀποβαίνει συγχρόνως καὶ ἀπρόσιτον εἰς τὴν ἡμετέραν διάνοιαν καὶ τὸ μόνον κατηγορημα, εἰς

1. Leipzig, 2te ed. Kroners Taschenausgabe, τ. 42, 1925, σ. 22.

2. *Divisione natura*, 2, 1 (Migne, τ. 122).

ὃ ἤθελέ τις νὰ προσφύγῃ, εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ «μηδενός»³. Ἐνταῦθα δύναται κάλλιστα νὰ συγκριθῇ ἡ ἔννοια τοῦ «μηδενός» τοῦ Ἰωάννου τοῦ Scotus μετὰ τῆς ἐννοίας «ἄπειρον» τοῦ Ἀναξίμανδρου. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ὅρου τοῦ Ἀναξίμανδρου, ἀπὸ τὸ «Das Unendliche» εἰς τὸ «Das Unbestimmte», ὡς θέλει ὁ Nietzsche, δὲν νομίζω ὅτι παρέχει διαφορὰν τινα· διότι ὁ Ἀναξίμανδρος διὰ τοῦ «ἄπειρου» ἐξέφραζε πάλιν τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἀορίστου», τοῦ «ἀπροσδιορίστου» τοῦ Nietzsche. «...Λέγει (= Ἀναξίμανδρος) δ' αὐτὴν μήτε ὕδωρ, μήτε ἄλλο τι τῶν καλουμένων εἶναι στοιχείων, ἀλλ' ἑτέραν τινὰ φύσιν ἄπειρον...»⁴. Ὁ Nietzsche κακίζει ἐνταῦθα τὸν Θαλῆν, ἐπειδὴ τρόπον τινὰ οὗτος «κατηγορεῖ» τὸ Θεῖον, ὀρίζων καὶ προσνέμων ποιότητά τινα καὶ ἥτις, ὡς γνωστόν, γίνεται ἡ αἰτία μεταβολῆς τοῦ «ἀρχεγόνου ὄντος», ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ Ἀναξίμανδρος ἀπέφυγε «δῆθεν» τὰ σφάλματα τοῦ Θαλοῦ καὶ δὲν «κατηγορεῖ» τὴν κοσμογόνον αὐτοῦ ἀρχήν· ἐπομένως ἐτήρησε ταύτην ἀνέπαφον πάσης μεταβολῆς. Ἀνεξαρτήτως τῶν σκέψεων τοῦ Nietzsche ὡς πρὸς τοὺς δύο φιλοσόφους τῆς Ἰωνικῆς Σχολῆς, τὰ περὶ Θαλοῦ ἔχουσιν οὕτω· ὁ Θαλῆς, ὅταν «κατηγορῇ» τὴν κοσμογόνον αὐτοῦ ἀρχήν καὶ προσδιορίζῃ ταύτην διὰ τοῦ «ὑδατος», τοῦ ὁποίου ἡ μεταβολὴ θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τινῶν ἐξωτερικῶν παραγόντων, τουτέστι ψύχους ἢ θερμότητος, ἔχει ὑπ' ὄψιν «κίνησιν» ἥτις ὑπάρχει ἐντὸς τῆς ὕλης καὶ οὐχὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Τὸ Θεῖον κινεῖ ἑαυτό, ἥτοι ἡ ψυχὴ κινεῖ τὴν ὕλην (Hylozoismus), διότι πράγματι «διήκειν δὲ καὶ διὰ τοῦ στοιχειώδους ὕγρου δύναμιν, θείαν κινητικὴν»⁵.

Ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει «ἀντίφασις» ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Θαλοῦ, ὡς θέλει νὰ δείξῃ ὁ Nietzsche, διότι ὁ Θαλῆς ἀπλῶς θεωρεῖ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς κοσμογόνου αὐτοῦ ἀρχῆς ὡς κίνησιν, ἥτις ὑπάρχει ἐντὸς αὐτῆς καὶ οὐχὶ ὡς ἐπακολουθήμα «ποιότητός τινος»· ἡ «ποιότης τῆς ὕλης» δὲν ὑφίσταται «κίνησιν», ἥτοι μεταβολήν, διότι ἐπιδρῶσιν ἄλλοι τινὲς παράγοντες, ἀλλ' ἀπλῶς, διότι αὕτη κινεῖται ἀφ' ἑαυτῆς καὶ τοιουτοτρόπως καθίσταται ἐν ἔνυλον εἶδος⁶.

A. N. ΖΟΥΜΠΟΣ
(Ἀθῆναι)

BEMERKUNGEN ÜBER DEN GEDANKEN NIETZSCHES ZU DEM BEGRIFF ΑΠΕΙΡΟΝ DES ANAXIMANDER

Z u s a m m e n f a s s u n g

In diesem Aufsatz diskutiert Nietzsche interessante Aspekte der Gedanken, die sich die beiden Philosophen Thales und Anaximander über κοσμογόνος ἀρχή gemacht haben.

A. N. ZOUMPOS

3. Ἐνθ' ἀν., 3, 19.

4. ΣΙΜΠΛ., Φυσ., 24, 13.

5. DIELS, *Doxogr. Graeci*, σ. 301.

6. Π6. Α. Ν. ΖΟΥΜΠΟΥ, *Παρατηρήσεις εἰς τὴν Ὄντολογίαν τοῦ Θαλοῦ*, Ἀθῆναι, 1958.

